

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การวิจัยแนวทางการสร้างอัตลักษณ์ผ้าไหมบ้านนาเสียว อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ ได้ข้อมูลผลการศึกษาและนำเสนอตามวัตถุประสงค์การวิจัย ต่อไปนี้

4.1 เพื่อศึกษาภูมิปัญญาและค้นหาลายผ้าไหมโบราณบ้านนาเสียว

4.2 เพื่อศึกษาแนวทางการสร้างอัตลักษณ์ผ้าไหมบ้านนาเสียว

ดังรายละเอียดต่อไปนี้

4.1 ผลการศึกษาภูมิปัญญาและลายผ้าไหมโบราณบ้านนาเสียว

4.1.1 ภูมิปัญญาการทอผ้าไหมบ้านนาเสียว

จากการสัมภาษณ์สมาชิกกลุ่มทอผ้าไหมบ้านนาเสียว ซึ่งมีทั้งผู้อาวุโสที่เป็นภูมิปัญญาการทอผ้า ทำให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับวิถีการทอผ้าของชาวบ้านนาเสียวจากอดีตถึงปัจจุบัน ซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ กล่าวคือ ชาวบ้านนาเสียวมีวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับการปลูกหม่อน เลี้ยงไหม และทอผ้า ซึ่งเป็นวิถีชีวิตดั้งเดิมของบรรพบุรุษและมีการสืบทอดต่อมาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน ชาวบ้านนาเสียวทุกคนที่ทอผ้าจะมีกี่ทอผ้าเป็นของตัวเองและเป็นกี่พื้นบ้านแบบดั้งเดิม อุปกรณ์ที่ใช้ทอผ้าส่วนใหญ่เป็นวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น และนำมาซ่อมแซมหรือทดแทนอุปกรณ์ดั้งเดิมที่ชำรุด เช่น กง อัก กระสวย พวงสาว สถานที่สำหรับเลี้ยงไหมจะอยู่ใต้ถุนบ้าน ชาวบ้านบางคนจะมีแปลงปลูกหม่อนในพื้นที่ใกล้บ้าน บางคนก็มีแปลงปลูกหม่อนที่สวนหรือที่ไร่ ปริมาณการปลูกหม่อนขึ้นอยู่กับบริเวณพื้นที่ว่างที่จะสามารถปลูกได้ ในอดีตต้นหม่อนที่ปลูกจะเป็นพันธุ์พื้นบ้านซึ่งจะมีความแข็งแรง ทนต่อโรคและทนแล้ง แต่ใบจะมีขนาดเล็ก ปัจจุบันศูนย์หม่อนไหมเฉลิมพระเกียรติฯ ชัยภูมิได้ส่งเสริมให้ชาวบ้านปลูกหม่อนพันธุ์นครราชสีมา 60 หรือ นม.60 และพันธุ์บุรีรัมย์ 60 หรือ บร.60 ซึ่งเป็นหม่อนพันธุ์ผสมที่ปลูกง่าย เติบโตเร็ว ใบมีขนาดใหญ่และหนานุ่ม แต่ไม่ทนแล้งหรือสภาพที่ขาดน้ำ ชาวบ้านจะต้องวางแผนในการเลี้ยงไหมให้เหมาะสมกับปริมาณหม่อนที่ปลูกไว้ รวมทั้งสามารถคำนวณระยะเวลาที่สามารถเก็บใบหม่อนเพื่อใช้เลี้ยงไหมได้อย่างเพียงพอ จากการเดินสำรวจพบว่าแต่ละครัวเรือนจะมีต้นหม่อนหลายต้น ปลูกอยู่ข้างบ้าน ทำให้สะดวกในการเก็บใบหม่อนและบำรุงดูแล ต้นหม่อนจึงเจริญเติบโตเก็บใบหม่อนได้ตลอดปี เนื่องจากบ้านนาเสียวเป็นหมู่บ้านที่มีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมและทอผ้ามาตั้งแต่อดีต และปัจจุบันการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมกลายเป็นอาชีพเสริมที่สร้างรายได้ให้แก่ชาวบ้านเป็นอย่างดี การทอผ้าไหมนอกจากจะเป็นอาชีพเสริมที่สร้างรายได้ให้แก่ชาวบ้านแล้ว ยังสร้างชื่อเสียงให้แก่หมู่บ้าน กล่าวคือ ในปี พ.ศ.2547 บ้านนาเสียวได้รับคัดเลือกเพื่อพัฒนาเป็นหมู่บ้านชุมชนไหมเข้มแข็งต้นแบบของจังหวัดชัยภูมิ เนื่องจากมีกระบวนการผลิตผ้าไหมแบบดั้งเดิมครบวงจรที่ค่อนข้างจะสมบูรณ์

ภูมิปัญญาการเลี้ยงไหมของชาวบ้านนาเสียวพบว่า ในอดีตชาวบ้านจะเก็บไหมพื้นเมืองไว้ทำพันธุ์ คือพันธุ์นางน้อย โดยจะคัดเลือกรังไหมที่มีความสมบูรณ์เพื่อใช้ทำพันธุ์หรือที่ชาวบ้านเรียกว่าเอาไว้เป็น “แนว” ลักษณะของรังไหมต้องสมบูรณ์และสะอาด ลองเขย่าดูจะมีเสียงดังซุกซก แสดง

ว่ามีดักแด้อยู่ภายใน ชาวบ้านจะเก็บรังไหมหรือที่ชาวบ้านเรียกว่าฝักหลอกสำหรับไว้ทำพันธุ์ประมาณ 100 – 150 รัง นำรังพันธุ์ไหมไปใส่กระด้งแล้วเอาผ้าถุงเก่าที่ไม่ใช้แล้วมาห่อกระด้งไว้ให้มิดชิดป้องกันแมลงต่างๆ เข้าไปกัดกินรังไหม ประมาณ 8 วัน ดักแด้ในรังไหมก็จะกลายเป็นผีเสื้อตัวเล็ก ๆ ซึ่งจะเรียกว่า “ตัวบี้” และจะเจาะรังไหมออกมาเพื่อผสมพันธุ์กัน หลังจากนั้นผีเสื้อตัวเมื่อก็กจะวางไข่เล็ก ๆ สีขาว เรียกว่า “ไข่บี้” ชาวบ้านจะนำไข่บี้ไปเลี้ยงในกระด้ง โดยกระจายไข่บี้ออกไปหลายกระด้ง ซึ่งกระบวนการเลี้ยงไหมเริ่มตั้งแต่วัยอ่อนถึงวัยแก่ จนกระทั่งได้รังไหมสำหรับสาวเอาเส้นไหม สำหรับวงจรชีวิตของไหมจะเริ่มจากไข่บี้ฟักเป็นตัวหนอนไหม เป็นระยะที่เรียกว่า วัย 1 ระยะที่เป็นตัวไหมนั้นจะมีการลอกคราบ 4 ครั้ง คือจากวัย 1 ถึงวัย 4 ตัวไหมจะกินอาหารคือใบหม่อนและนอนสลักกันจนครบ 4 ครั้ง หลังจากนั้นจะเข้าสู่วัย 5 ไหมจะเริ่มสุก เมื่อตัวไหมสุกหรือแก่เต็มที่ สังเกตได้จากตัวไหมจะอ้วนใส มีสีเหลือง ตัวไหมจะพันเส้นใยสีเหลืองห่อหุ้มตัวเองไว้ ชาวบ้านจะเรียกว่าฝักหลอก (ฝักไหม) ตัวไหมหนึ่งตัวจะสร้างสร้างใยไหมเป็นฝักไหมได้หนึ่งฝักเท่านั้น หลังจากนั้นตัวไหมก็จะเข้าสู่ระยะเป็นดักแด้อยู่ภายในรังไหมนั้น ระยะที่เป็นดักแด้จะเป็นระยะที่ฟักตัว ตัวไหมในระยะที่เป็นดักแด้อยู่ในรังไหมและระยะที่เป็นผีเสื้อนั้น จะไม่กินอาหารเลย และเมื่ออายุครบประมาณ 7-8 วัน ดักแด้ก็จะกลายเป็นตัวผีเสื้อหรือตัวบี้ ซึ่งเป็นเป็นระยะขยายพันธุ์ ผีเสื้อตัวบี้จะเจาะรังออกมาผสมพันธุ์และวางไข่ หลังจากนั้นไข่จะฟักเป็นตัวหนอนไหม ซึ่งจะวนเวียนอยู่เช่นนี้เป็นวงจรหรือวัฏจักรของผีเสื้อไหม กล่าวคือ วงจรของไหมแต่ละรุ่นจนกระทั่งเป็นผีเสื้อ จะแบ่งเป็น 4 ระยะคือ 1) ระยะที่เป็นไข่ 2) ระยะที่เป็นตัวไหม ซึ่งเป็นระยะที่ชาวบ้านเลี้ยง 3) ระยะที่เป็นดักแด้ เป็นระยะที่เอารังไหมมาสาวเอาเส้นไหม และ 4) ระยะที่เป็นผีเสื้อ ซึ่งเป็นระยะขยายพันธุ์ รวมระยะเวลาวงจรชีวิตผีเสื้อ 1 วงจร โดยเฉลี่ยประมาณ 45 วัน

ปัจจุบันเกษตรกรจังหวัดชัยภูมิได้ส่งเสริมให้ชาวบ้านเลี้ยงไหมพันธุ์ดอกบัว เป็นไหมพันธุ์ไทยลูกผสมระหว่างพันธุ์ไทยพื้นบ้านกับพันธุ์ต่างประเทศ มีข้อดีกว่าพันธุ์พื้นบ้านคือ ให้ผลผลิตปริมาณเส้นไหมสูงกว่า เนื่องจากรังไหมมีขนาดใหญ่กว่า ใช้เวลาเลี้ยงน้อยกว่า แต่ข้อเสียคือมีความต้านทานต่อโรคและสภาพแวดล้อมน้อยกว่า ดังนั้นผู้เลี้ยงจึงต้องดูแลเอาใจใส่อย่างดีทุกขั้นตอน ตั้งแต่ความสะอาดของสถานที่ให้อาหารที่เหมาะสมอย่างเพียงพอและสม่ำเสมอ

4.1.1.1 การเตรียมเส้นไหม

1) การสาวไหม เครื่องมือที่ใช้ในการสาวไหมแบบพื้นบ้านเรียกว่า เครื่องพวงสาว การสาวไหมเป็นขั้นตอนแรกที่จะทำให้ได้เส้นไหมเพื่อนำไปใช้ในการทอผ้า

โดยนำรังไหมไปต้มในหม้อดินหรือหม้ออลูมิเนียม แล้วใช้มือสาวหรือดึงเส้นใยไหมออกมาผ่านรอกของเครื่องพวงสาว โดยจะสาวไหมสองครั้ง เริ่มจากการสาวไหมลิบหรือไหมเปลือก ซึ่งเป็นไหมชั้นนอกของรังไหม ซึ่งจะมองเห็นเป็นปุยพองฟูของเส้นใยอยู่รอบนอกรังไหม ลักษณะของเส้นไหมจะเป็นไหมเส้นใหญ่ไม่สม่ำเสมอ เนื้อหยาบกระด้างมีปมปม บางครั้งอาจจะมีขี้ไหมปนมาด้วย มีสีเหลืองอมส้ม เมื่อสาวไหมลิบไปจนสังเกตว่ารังไหมเริ่มมีผิวเรียบสม่ำเสมอ จึงจะดักรังไหมออกมาพักไว้ จากนั้นจะเป็นการสาวไหมน้อย ซึ่งเป็นเส้นไหมที่อยู่ติดกับไหมลิบ เป็นไหมที่มีคุณภาพดี ลักษณะเส้นไหมจะเล็ก เส้นใยมีความสม่ำเสมอ มีสีเหลือง เป็นเงาแวววาว และอ่อนนุ่มกว่าไหมลิบมาก การสาวไหมน้อยเริ่มจากการนำรังไหมที่ดักพักไว้ ใสลงในหม้อต้มอีกครั้งเพื่อสาวเอาเส้นไหมน้อย หลังจากสาวไหมน้อยจนเห็นเส้นไหมเริ่มมีสีขาวซึ่งเป็นสีของเยื่อรังไหมชั้นในสุดที่ติดกับตัวดักแด้ และรังไหมจะบางใสจนมองเห็นตัวดักแด้ ต้องระวังอย่าสาวถึงตัวดักแด้ เพราะอาจมีเศษตัวดักแด้ติดมาด้วย รังไหมที่สาว

เส้นไหมจนหมดแล้วตัวดักแด่จะจมลงไปในหม้อ จึงต้องตักออกไปเรื่อย ๆ เพราะถ้าไม่ตักออกดักแด่อาจจะเปื่อยและแตกออกมาทำให้น้ำขุ่น จะทำให้เส้นไหมไม่สะอาดและสาวยากมากขึ้น การสาวไหมเพื่อให้ได้เส้นไหมที่สวยงามและมีความสม่ำเสมอ จะต้องพิถีพิถันทุกขั้นตอน เช่น ต้องควบคุมอุณหภูมิ น้ำร้อนในหม้อต้มให้พอเหมาะและสม่ำเสมอ รังไหมได้รับความร้อนอย่างทั่วถึงทุกรัง การควบคุมปริมาณรังไหมให้มีความสม่ำเสมอ การใช้ไม้คืบเขี่ยหรือเกลี่ยรังไหมต้องให้พอดีไม่มากหรือน้อยเกินไป รวมทั้งจังหวะการสาวไหมต้องมีความสม่ำเสมอ เส้นไหมที่ได้จากการสาวไหมจะเป็นเส้นไหมดิบ

2) การเหล่งไหม นำเส้นไหมดิบที่ได้จากการสาวไหมมาทำการเหล่งไหม คือการทำเส้นไหมให้เป็นระเบียบ โดยทำเป็นปอยหรือใจ ชาวบ้านเรียกว่าทำเข็ดไหม เป็นการดึงเส้นไหมออกจากภาชนะที่ใช้อนึ่งรับในขณะสาวไหม โดยนำไปพันให้รอบ“เหล่ง” ซึ่งเป็นอุปกรณ์ในการเหล่งไหม ซึ่งมีลักษณะเป็นไม้เนื้อแข็งไขว้กันเป็นสี่เหลี่ยม มีเส้นรอบวงประมาณ 150 เซนติเมตร

3) การดองไหม เส้นไหมที่เหล่งเสร็จแล้วได้เป็นปอยไหมหรือใจไหมดิบ ซึ่งจะมีคุณสมบัติที่หยาบกระด้าง เพราะยังมีน้ำเมือกซึ่งเป็นสารที่ตัวไหมพ่นออกมาในขณะที่ทำรัง มีลักษณะเป็นกาวเหนียวและติดอยู่กับเส้นใยไหม ดังนั้นก่อนจะนำไปใช้ทอผ้าหรือย้อมสีจะต้องนำเส้นไหมดิบนั้นไปผ่านกระบวนการดองไหม ซึ่งเป็นกรรมวิธีในการทำให้เส้นไหมดิบที่ได้จากการสาวไหมมีความอ่อนนุ่ม โดยนำปอยหรือใจเส้นไหมดิบไปต้มเพื่อพอกกาออกจากเส้นไหม สีของเส้นไหมจะจางลงจนกลายเป็นสีขาวหรือสีนวลและมีความอ่อนนุ่ม ในอดีตชาวบ้านนาเสียวจะใช้สารจากธรรมชาติมาทำเป็นน้ำดองสำหรับดองไหม พืชที่นำมาทำน้ำดองสำหรับการพอกเส้นไหม เช่น ผักขมหนาม กาบกล้วยแห้ง กาบมะพร้าว และหญ้าเจ้าชู้ เป็นต้น นำพืชที่จะทำน้ำดองมาตากให้แห้งแล้วเผาไฟให้กลายเป็นขี้เถ้า จากนั้นจึงนำขี้เถ้าไปกวนละลายน้ำแล้วทิ้งไว้ให้ตกตะกอนแล้วจึงกรองเอาแต่น้ำใส ๆ ไปใช้สำหรับการดองไหม น้ำดองจากธรรมชาติจะมีรสเค็ม ดังนั้นจึงเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีการถ่ายทอดกันมาว่า ถ้าพืชชนิดใดให้น้ำดองที่เค็มมากกว่า ก็จะใช้ดองไหมได้ดีกว่า และพบว่าน้ำดองจากผักขมหนามจะดีที่สุดสำหรับการใช้ในการดองไหม

วิธีการดองโดยต้มน้ำในหม้อหรือภาชนะให้ร้อนจนเดือด จากนั้นนำเส้นไหมลงต้มโดยใช้หวงคล้องปอยไหมแล้ว จับหวงไว้แล้วนำเส้นไหมลงจุ่มน้ำร้อน เป็นระยะๆ ค่อยๆ เติมน้ำดองลงไปทีละน้อย และอย่าเติมมากเกินไป เพราะความเค็มของน้ำดอง จะทำให้เส้นไหมแตก พอง ฟุ และขาดได้ เส้นไหมหนึ่งกิโลกรัม จะใช้น้ำดองประมาณ 3 แก้วผสมน้ำต้มจนเดือด ใช้เวลาประมาณ 10 – 15 นาที หรือลองจับเส้นไหมถ้าเหนียวหรือฝืดติดมือแสดงว่ากาวออกไปหมดแล้วถือว่าใช้ได้ และจะสังเกตเห็นเส้นไหมมีสีขาวนวลสะอาดตา นำปอยไหมไปแช่ในน้ำเย็นและล้างเส้นไหมให้สะอาดให้น้ำดองออกจากเส้นไหมจนหมด เพราะถ้าล้างออกไม่หมด ความเค็มของดองอาจจะกัดเส้นไหมขาดได้ นำเส้นไหมที่ล้างสะอาดแล้ว คล้องใส่ราวไม้ไผ่ผึงลมตากให้แห้ง ขณะที่ตากต้องดิงและกระตุกเบาๆ 2 - 3 ครั้ง ให้เส้นไหมกระจาย เพื่อให้เส้นไหมเหี่ยยตรง เส้นไหมจะไม่ติดและพันกัน น้ำดองนอกจากจะช่วยพอกไหมให้ขาวและอ่อนนุ่มแล้วยังช่วยทำลายปมต่าง ๆ ที่ติดอยู่กับเส้นไหม เช่น ขี้ไหม และสิ่งสกปรกต่าง ๆ ให้ละลายออกมาได้โดยง่าย ทำให้ได้เส้นไหมที่มีความละเอียด ลื่น เป็นเงางาม และอ่อนนุ่ม

4) การกวักไหม เพื่อทำให้เส้นไหมเป็นระเบียบและต่อกันเป็นเส้นเดียวตลอดทั้งเส้น เครื่องมือที่ใช้กวักไหมประกอบด้วย กง และ อัก เอาปอยไหมใส่กง และดิงเส้นไหมจากกงมาพันรอบอัก ก่อน 2-3 รอบ แล้วหมุนอักซ้ำๆ ให้เส้นไหมจากกงพันเข้าไปรอบตัวอัก ขณะที่กวักไหมจากกงสู่อัก ให้

สังเกตุและดึงปุ่ม ปม และเศษสิ่งต่าง ๆ ที่ติดอยู่บนเส้นไหมออกให้หมด เส้นไหมจะเป็นระเบียบ เรียบ สั้น ไม่พันกัน ช่วยให้ย้อมสีได้สม่ำเสมอตลอดทั้งเส้น

5) การปั่นหลอด เพื่อทำให้เส้นไหมกลมโดยใช้เครื่องมือคือ หลาและหลอด โดยนำเส้นไหมจากอักษมาพันรอบแกนหลอด 2 -3 รอบ แล้วนำหลอดไปเสียบเข้ากับเหล็กในที่อยู่ปลายอีกด้านหนึ่งของหลา วางขาของหลาด้านที่มีเหล็กใน ในกะละมังที่ใส่น้ำฝนประมาณครึ่งกะละมัง เพื่อให้เส้นไหมผ่านลงไปใต้น้ำก่อนจะหมุนเข้าไปรอบแกนหลอด ขณะหมุนวงล้อของหลาให้ใช้มืออีกข้างหนึ่งจับเส้นไหมไว้เพื่อช่วยให้เส้นแน่นและกลม ก่อนจะหมุนเข้าไปรอบแกนของหลอด นำหลอดที่ปั่นไหมแล้วใส่ในภาชนะที่ใส่น้ำไว้พอท่วมหลอดทั้งหมด เพื่อหลอดไหมเปียกตลอดเวลาจนกว่าจะนำไปปั่นโบก

6) การปั่นโบก โดยนำหลอดไหมที่ยังเปียกอยู่ไปแกว่งใส่โบก เพื่อทำให้เส้นไหมกลมและแน่น ไม่แตกออกจากกัน ใช้อุปกรณ์ คือ หลาสามขาและโบก ปัจจุบันโบกจะทำจากท่อพีวีซี เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 3 -5 นิ้ว ยาวประมาณ 8 นิ้ว การปั่นจะใช้หลอดไหมสามหลอดเสียบใส่แกนเหล็กในของหลาทั้งสามอัน อีกด้านหนึ่งของหลาจะใส่โบกไว้สามโบกเช่นกัน โดยพันเส้นไหม 1 หลอด ต่อ 1 โบก เวลาแกว่งไหมจากหลอดใส่โบก โดยที่จับหมุนจะอยู่ด้านเดียวกับโบก เมื่อหมุนหรือแกว่ง เส้นไหมจะหมุนจากหลอดเข้าพันรอบโบกพร้อมกันทั้งสามโบก

7) การคันหมี เป็นวิธีการทำลำหมีเพื่อเตรียมที่จะนำไปมัดหมี เครื่องมือที่ใช้ในการคันหมีเรียกว่า โองคันหมี โองคันหมีสำหรับการเตรียมเส้นไหมทางดำหรือไหมเส้นพุ่ง จะมีความยาวเท่ากับความกว้างของผ้าไหมที่ทอเสร็จแล้ว และใกล้เคียงกับความกว้างของฟืมที่จะใช้ทอผ้า ที่ฐานด้านหนึ่งของโองคันหมี จะมีขีดเป็นช่องเล็กๆ ขนาดเท่ากันจนสุดความกว้างของฐาน ใช้สำหรับการนับเส้นไหมที่คันแต่ละรอบ ซึ่งจะหมายถึงลำหมีแต่ละลำที่จะใช้มัดหมีแต่ละลาย เมื่อคันหมีครบตามลำหมีแล้ว ตรงกลางระหว่างลำหมีแต่ละลำ จะใช้เชือกสอดเข้าไปและผูกไว้กับหลักหมีทั้งสองข้างเพื่อป้องกันไม่ให้เส้นไหมพันกันหรือหลุดออกจากกัน จากนั้นจะใช้เชือกถักระหว่างลำหมีแต่ละลำไว้ไม่ให้เส้นไหมกระจายออกมาพันกัน ก่อนจะถอดออกจากโองคันหมี เพื่อนำไปมัดหมีตามลายที่ต้องการหรือออกแบบไว้

8) การมัดหมี เป็นขั้นตอนสำคัญที่จะทำให้ผ้าทอเกิดลวดลายต่างๆ ตามต้องการ โดยการมัดหมีเส้นพุ่ง เครื่องมือในการมัดหมีได้แก่ กรรไกรเล็กๆ ใบมีดโกนชนิดมีด้ามหรือมีดบางเล็ก ๆ เพื่อใช้ตัดเชือกฟางและการแก้มี่ อุปกรณ์สำหรับการมัดหมี คือโองหมี ซึ่งจะใช้ใส่ปอยหมีและชิงให้ตั้งเพื่อทำการมัดหมี หลังจากมัดหมีจนครบทุกลำเต็มตามแบบลายหมีแล้ว ให้ใช้เชือกเส้นหนึ่งสอดเข้าไปในช่องหลักหมีข้างใดข้างหนึ่ง แล้วผูกกลุ่มไหมแต่ละลำไว้เป็นวงเพื่อป้องกันไม่ให้หมีที่มัดลวดลายแล้วหลุดออกจากกัน และดึงวงเชือกขึ้นมาเป็นหัวสำหรับจับเวลาเย็บผ้า แล้วถอดหมีออกจากหลักหมีของโองมัดหมี และนำไปเย็บหมี

9) การเย็บหมี คือการทำให้เส้นไหมมีลวดลายสีสรรต่าง ๆ โดยนำปอยหมีที่มัดหมีเรียบร้อยแล้ว ไปเย็บในน้ำย้อมสีที่เตรียมไว้ ซึ่งมีทั้งการย้อมด้วยสีจากธรรมชาติและการย้อมโดยสีเคมีหรือสีสังเคราะห์ วัตถุดิบจากธรรมชาติที่นำมาใช้ทำเป็นสีย้อมผ้า ได้จากพืช จะใช้ได้ทุกส่วนของพืช ขึ้นอยู่กับพืชแต่ละชนิด ทั้งใบ เปลือก ราก แก่น ผล และเมล็ด การย้อมด้วยสีจากธรรมชาติ มีขั้นตอนที่ยุ่งยาก ต้องอาศัยประสบการณ์และภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมา

10) การโอบหมี่ คือการมัดหมี่ครั้งที่สองเพื่อเก็บสีเก็บลายจากการมัดครั้งที่หนึ่งไว้ หลังจากการมัดโอบเสร็จแล้ว จะนำหัวหมี่มาย้อมเป็นครั้งที่ 2 เพื่อให้หมี่เกิดลายอีกสีหนึ่ง เมื่อต้องการ ลวดลายและหลากหลายสี การโอบหมี่และย้อมหมี่ก็จะทำหลายครั้ง ดังนั้นผ้าไหมมัดหมี่ที่มีลวดลาย ละเอียดซับซ้อนและหลากหลายสี มีการมัดและการย้อมหลายครั้ง จะมีความยุ่งยาก พิถีพิถัน และใช้ เวลานานมากขึ้น

(11) การปั่นหลอด หลังจากย้อมหมี่และทำการแก้มี่ คือการแกะเชือกฟางที่ใช้มัดลำ หมี่แต่ละลำออกให้หมด โดยใช้มีดบางเล็ก ๆ ตัดเชือกฟางออก จะมองเห็นลายหมี่ได้ชัดเจน จากนั้นจึง นำหมี่ไปปั่นหลอด อุปกรณ์ที่ใช้ในการปั่นหลอดหมี่เรียกว่า “หลา” หรือ “โน” ซึ่งปลายด้านหนึ่งเป็น กงล้อสำหรับหมุนและปลายอีกด้านหนึ่งจะมีเหล็กยื่นออกมา เรียกว่า “เหล็กโน” สำหรับใช้เสียบหลอด เข้าไป เมื่อจะปั่นหลอดให้นำปอยหมี่ที่จะปั่นหลอดคล้องใส่เชือกบนกง แล้วดึงปลายเส้นไหมลงมาพัน เข้ากับหลอดที่เสียบติดอยู่กับเหล็กโนของหลา จากนั้นจึงหมุนวงล้อของหลาซึ่งจะดึงให้เส้นไหมออก จากกงและหมุนตามหลอดเข้าไปเรื่อย ๆ จนมีขนาดพอดีและพอเหมาะกับขนาดของร่องกระสวย จึง หยุดและเปลี่ยนหลอดใหม่ นำหลอดที่ปั่นเสร็จแล้วไปร้อยใส่เชือกไว้ตามลำดับก่อนหลัง โดยการนำ หลอดร้อยเชือกเอาไว้ตั้งแต่หลอดแรกจนถึงหลอดสุดท้าย เมื่อจะทอผ้าจึงนำหลอดแรกใส่ในกระสวย การทอจะเริ่มจากหลอดแรกและเรียงตามลำดับไปจนถึงหลอดสุดท้ายตามได้ร้อยไว้

ในอดีตชาวบ้านนาเสียวจะผลิตเส้นไหมในการทอผ้าด้วยตนเองทั้งเส้นพุ่งและเส้นยืน แต่ปัจจุบัน การทอผ้าเป็นอาชีพเสริมที่ช่วยทำให้ครอบครัวมีรายได้เพิ่มขึ้น ความต้องการเส้นไหมจึงมีปริมาณมาก ขึ้น ทำให้การผลิตเส้นไหมในชุมชนไม่เพียงพอความต้องการ จึงมีการจัดหาเส้นไหมเพิ่มเติมจาก แหล่งผลิตภายนอกเพื่อนำมาทำเป็นเส้นทางยืนหรือเส้นเครือ โดยจะใช้เส้นไหมจากโรงงานของบริษัท จุลไหมไทยจำกัด ซึ่งเป็นแหล่งผลิตเส้นไหมแท้ที่มีคุณภาพดีและเหมาะที่ใช้ทำเป็นเส้นยืน กล่าวคือ คุณสมบัติสำคัญของเส้นยืนจะต้องมีขนาดเล็ก เหนียวแน่น สอดเข้าช่องฟืมง่าย มีความสม่ำเสมอ และ เรียบลื่นตลอดทั้งเส้น เพราะเมื่อนำมาสับทุกและเวลากระทบฟืมจะได้สะดวกและไม่ติดขัด เส้นไหมที่ เป็นเส้นยืนจะไม่นิยมมัดหมี่ แต่จะย้อมสีพื้นสีเดียวตามลักษณะของลายผ้าที่ออกแบบไว้ ขั้นตอนการ เตรียมเส้นไหมยืน มีดังนี้

1) การคันเครือหูก ใช้เครื่องมือที่เรียกว่า หลักเฟือ นำเส้นไหมที่จะทำเป็นเส้นยืนไป คันเครือหูก โดยการพันบนหลักเฟือ จะใช้ไหมเส้นยืนจำนวนตามขนาดของฟืมที่จะใช้ทอผ้า วิธีคำนวณ คือ ช่องฟืม 1 ช่อง จะสอดเส้นไหมเครือหรือไหมเส้นยืน 2 เส้น เช่น ถ้าใช้ฟืม 45 ต้องคันเส้นเครือ จำนวน 3,600 เส้น กล่าวคือ ฟืม 45 มีขนาด 45 หลบ โดย 1 หลบ จะมี 40 ช่อง ซึ่งจะมีเส้นเครือ 80 เส้น ดังนั้นถ้าใช้ฟืม 45 จึงต้องคันเส้นเครือจำนวน 3,600 เส้น

2) การสับทุก โดยนำไหมที่คันเครือหูกแล้วไปสับทุก โดยต่อเข้ากับกกหูก ซึ่งเป็น ส่วนที่ติดอยู่กับฟืม กกหูกคือส่วนที่ช่างทอผ้าเก็บไว้หลังจากตัดผ้าที่ทอเสร็จแล้วออกไป โดยเหลือผ้าไว้ ประมาณ 3 นิ้ว ซึ่งส่วนนี้จะใช้ม้วนเข้ากับแกนม้วนผ้าเวลากางหูก ส่วนของฟืมที่อยู่ด้านตรงข้ามกับเขา หรือตะกอก จะมีไหมยาวประมาณ 12 นิ้ว จับมัดรวมกันไว้ด้านหลังตะกอก เพื่อทำเป็นกกหูก ซึ่งเป็นส่วน ที่จะนำไปต่อกับไหมเครือ วิธีการต่อไหมเส้นยืนกับไหมที่กกหูกให้เป็นเส้นเดียวกัน โดยผูกด้วยเครือไว้ กับเสา แล้วดึงด้ายเครือที่ละเส้นมาประสานกับเส้นยืนที่กกหูกเพื่อต่อให้เป็นเส้นเดียวกัน ทำจนครบ ทุกเส้นเครือ จะต้องต่อให้ตรง วิธีการต่อเส้นทั้งสองจะใช้มือหมุนหรือบิดให้พันกัน จะไม่ใช้การผูก

เพราะจะทำให้เสียเวลาและมีปม จะมีปัญหาเวลากระทบพิม อาจใช้มือแตะยางเหนียวจากผลไม้เพื่อช่วยให้เส้นไหมจับกันดี การบิดเพื่อต่อด้ายทั้ง 2 ด้าน คือด้านกกหูกและด้านเส้นยืน เข้าด้วยกันนี้แบบนี้เรียกว่า การสับหูก พิมในปัจจุบัน ส่วนใหญ่จะมีกกหูกมาพร้อม ตามขนาดของพิม ทำให้สะดวกในการสับหูก ไม่ต้องเสียเวลาในการสอดเส้นยืนผ่านช่องพิมแต่ละช่อง สามารถต่อเส้นยืนเข้ากับเส้นที่กกหูกได้ทันที

3) การกางหูกและการพันหูก นำไหมเส้นยืนที่สับหูกเข้ากกหูกแล้วไปพันเข้ากับไม้แกนม้วนผ้าหรือไม้กำพัน ที่วางอยู่บนปากี่ของกี่ทอผ้า แล้วจึงเริ่มกางหูกและพันเครือหูกเส้นยืนใหม่ให้เป็นระเบียบเพื่อนำไปทอเป็นผ้าต่อไป อุปกรณ์ที่ใช้สำหรับการพันหูก คือไม้กระดานที่มีความยาวใกล้เคียงกับขนาดของพิม

การพันหูกจะทำไปพร้อมๆ กับการกางหูกซึ่งเป็นขั้นตอนสุดท้ายของการเตรียมเส้นไหมในการทอผ้า โดยการนำเส้นไหมเครือที่สับหูกแล้วไปจัดให้เข้าตามตำแหน่งต่าง ๆ ของกี่ทอผ้า โดยชิงเส้นเครือให้ตึงแล้วใช้แปรงตาลสำหรับการหวีหูก จุ่มในน้ำข้าวที่ต้มจนและ แล้วหวีไปตามความยาวของเครือหูก เพื่อไม่ให้เส้นเครือพันกัน ทำให้เส้นไหมแข็ง ไม่แตกกระจายหรือเป็นขุย ทนต่อการเสียดสีของพิมพิมในขณะที่กระทบพิม การเตรียมการทุกขั้นตอนจะต้องทำอย่างประณีต พร้อมทั้งจะทำการทอเป็นผืนผ้าต่อไป

การทอผ้า เครื่องมือที่ใช้ในการทอผ้า คือ กี่ ช่างทอผ้าบ้านนาเสียวจะทอผ้าด้วยกี่พื้นบ้าน ซึ่งเป็นกี่ทอผ้าแบบดั้งเดิม วิธีการทอผ้าจะใช้เทคนิคทอผ้าแบบขัดกันธรรมดาระหว่างไหมเส้นพุ่งกับเส้นยืน ลักษณะการทอขัดกันแบบธรรมดาที่เรียกว่า ลายขัด และจะเกิดลวดลายสวยงามที่มาจากการออกแบบลวดลายโดยการมัดหมี่และการย้อมสีบนไหมเส้นพุ่งตามลวดลายที่ได้ออกแบบไว้

4.1.2 ผลการศึกษาลายผ้าไหมโบราณบ้านนาเสียว

การศึกษาลายผ้าไหมโบราณบ้านนาเสียวครั้งนี้ ได้มีการประชุมระดมความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่มทอผ้าไหมบ้านนาเสียวในการค้นหาลายผ้าไหมโบราณของชุมชน ที่ประชุมมีมติให้มีการประกาศประชาสัมพันธ์เสียงตามสายเพื่อระดมผ้าไหมทั้งหมดของชาวบ้านนาเสียว โดยให้ชาวบ้านนาเสียวทุกคนที่มีผ้าไหมที่เก็บไว้ทั้งเก่าและใหม่ รวมทั้งผ้าไหมที่เก่าชำรุดและไม่สามารถนำมาใช้สวมใส่ได้แล้ว แต่ยังพอจะมองเห็นลวดลายได้ชัดเจน ให้นำมารวมกันจัดแสดงในวันประชุมเชิงปฏิบัติการ ณ ที่ทำการกลุ่มทอผ้าไหมบ้านนาเสียว ซึ่งเป็นบ้านของประธานกลุ่ม ผ้าทั้งหมดมาจัดแสดง มีจำนวนกว่า 50 ผืน บางผืนลายคล้ายกันแต่สีต่างกัน สมาชิกกลุ่มทอผ้าได้ช่วยกันจัดทำบัญชีรายชื่อของลายผ้า ลักษณะและรูปแบบของผ้า อายุของผ้า ความหมายของลายผ้า สีที่ใช้ย้อมผ้า เจ้าของ และผู้ทอ ซึ่งผ้าที่นำมาจัดแสดงจะมีทั้งผ้าชิ้น ผ้าสร้อย ผ้าขาวม้า และผ้าตีนชิ้น ส่วนใหญ่เป็นผ้าโบราณที่มีอายุตั้งแต่ 50 ปี ขึ้นไปจนถึง 120 ปี โดยเป็นผ้าที่ทอขึ้นใหม่ผ้าลายโบราณ และผ้าลายประยุกต์ การจัดประชุมเชิงปฏิบัติการค้นหาลายผ้าไหมโบราณบ้านนาเสียว ได้เชิญช่างทอผ้าและเจ้าของผ้าไหมทุกผืนเข้าร่วมกิจกรรม มีการมอบหมายให้เลขาของกลุ่มทอผ้าเป็นจุดบันทึกข้อมูลและรายละเอียดต่างๆ ของผ้าไหมทุกผืน เช่น ชื่อเจ้าของผ้าไหม ชื่อของลายผ้าไหม อายุผ้าไหม ลักษณะการทอ สีที่ใช้ย้อมผ้า เป็นต้น

ผลการศึกษาและสำรวจรูปแบบและลายผ้าไหมของบ้านนาเสียว พบว่าส่วนใหญ่จะมีลวดลายคล้ายกัน และเรียกชื่อเหมือนกัน เช่น ชื่นหมี่ตา ชื่นหมี่คั่น ผ้าสร้อยไหมลายทางกระรอก ส่วน

การสำรวจอายุของผ้า จะนับจากอายุของผู้เป็นเจ้าของผ้าคนแรกจนถึงเจ้าของผ้าคนปัจจุบัน พบว่า บางผืนบางลายมีอายุมากกว่า 100 ปี ขึ้นไป ผ้าไหมบางผืนมีลวดลายคล้ายกันแต่ต่างกันที่มีการทอเส้น คั่นลายจึงทำให้มีความแตกต่างและเรียกหมี่คั่น ซึ่งหมี่คั่นเป็นลายผ้าไหมโบราณของบ้านนาเสียวที่มี อายุมากกว่า 100 ปี ลายผ้าไหมทั้งหมดที่สำรวจครั้งนี้ ได้แก่ หมี่ลายกอตะไคร้ หมี่ลายพองน้ำหรือหมี่ ลายนํ้าตีพอง หมี่ลายตะกร้อ หมี่ลายแมงมุมน้อย หมี่ลายคองขาด หมี่ลายหางกระรอก หมี่ลายหมาก นัด หมี่ลายเก็ดลั่น หมี่ลายดอกแก้ว หมี่ลายกะไคลิง หมี่ลายขोन้อยดอกใหญ่ หมี่ลายขोन้อยดอกน้อย หมี่ช้อดอกใหญ่ หมี่ลายผักแว่น หมี่ลายต้นสน หมี่ลายโคมห้าหวาน หมี่ลายหมากจับ หมี่ลายขอแหง หมี่ลายนาคน้ำ หมี่ลายนาคพอ หมี่ลายข้าวหลามตัด หมี่ลายไขขาง(ลายไขมดแดง) หมี่ลายสวรรค์เปียง หมี่ลายโซ้น้อย หมี่ลายโซใหญ่ หมี่ลายโคมห้า หมี่ลายคองสองปอ หมี่ลายปอเดียว หมี่ลายม่าน หน้าต่าง หมี่ลายขอเลื่อยหมี่ลายกุญแจ หมี่ลายขาเปียน้อย หมี่ลายขอ อ.อ่าง หมี่ลายสายฝน หมี่ลาย สอด หมี่ลายขอแอกน้อย หมี่ลายคองแดง หมี่ลายแอกน้อย หมี่ลายดอกหลวง หมี่คั่นลายหมากจับ หมี่ คั่นลายตะขोन้อย หมี่ลายหุ่มนดินหมี่ หมี่คั่นลายขอ หมี่ลายประยุกต์ขึ้นในตัว หมี่ลายดอกกระเจียว ผ้าโสร่งลายหางกระรอก

การสำรวจลายผ้าไหมครั้งนี้มีข้อตกลงว่า ลายผ้าไหมที่มีอายุตั้งแต่ 50 ปีขึ้นไป ให้ถือว่าเป็น ลายผ้าไหมของบ้านนาเสียว ซึ่งพบว่าลายผ้าไหมทุกผืนที่สำรวจ มีอายุตั้งแต่ 50 ปีขึ้นไป ส่วนลักษณะการ ทอจะเป็นการทอลายขัดธรรมดา ลวดลายต่างๆ จะมีการเรียกชื่อตามลักษณะของธรรมชาติ ทั้งสัตว์ และพืชพรรณต่างๆ รวมทั้งสัตว์ในความเชื่อที่มีมาแต่โบราณ เช่น นาค

4.2 ผลการศึกษาแนวทางการสร้างอัตลักษณ์ผ้าไหมบ้านนาเสียว

การประชุมเชิงปฏิบัติการสมาชิกกลุ่มทอผ้าไหมบ้านนาเสียว เพื่อหาแนวทางสร้างอัตลักษณ์ผ้า ไหมบ้านนาเสียว โดยการศึกษาลวดลายผ้าไหมโบราณบ้านนาเสียวทั้งหมด เพื่อนำมาเป็นแนวทาง ซึ่ง สรุปเป็น 2 แนวทาง แนวทางแรกคือ เสนอให้มีการอนุรักษ์ลายผ้าตามรูปแบบลายผ้าโบราณทั้งผืน โดย กำหนดให้ลายผ้าโบราณนั้นๆ เป็นลายผ้าไหมอัตลักษณ์บ้านนาเสียว โดยคัดเลือกลายโบราณที่มีอายุมาก ที่สุด 5 ลาย ได้แก่ ลายกอตะไคร้ ลายคองขาด ลายหมากนัด ลายแมงมุมน้อย และหมี่คืบ จากนั้นให้ คัดเลือกให้เหลือ 1 ลาย เป็นลายอัตลักษณ์บ้านนาเสียว แนวทางที่สองคือ ต้องการให้มีการพัฒนาให้ ทันสมัย แปลกใหม่ แต่มีความสวยงามและสามารถใช้ได้ทุกคน โดยปการประยุกต์รูปแบบ แต่ก็เน้นการ อนุรักษ์ลวดลายโบราณ ในที่สุดจึงมีมติเพื่อหาข้อสรุปแนวทางในการสร้างอัตลักษณ์ผ้าไหมบ้านนาเสียว โดยที่ประชุมมีมติว่า อัตลักษณ์ลายผ้าไหมบ้านนาเสียวในปัจจุบันควรมี 2 แบบ คือ 1) คัดเลือกลาย ผ้าไหมลายโบราณเพียงลายเดียวเป็นลายผ้าไหมอัตลักษณ์บ้านนาเสียว เพื่อเป็นการอนุรักษ์ลาย โบราณของบรรพบุรุษ 2) ให้มีการคัดเลือกลายโบราณมากกว่า 5 ลาย และให้มีการประยุกต์รูปแบบ ของลวดลายคือให้มีลายโบราณหลายลายในผืนเดียว โดยนำแต่ละลายมาทอรวมกันบนผ้าผืนเดียว ส่วนการออกแบบทอลายอัตลักษณ์ประยุกต์ สมาชิกกลุ่มทอผ้าไหมบ้านนาเสียวได้ตกลงว่า จะให้แต่ละ คนได้คัดเลือกลาย มัดหมี่ ย้อมสี และทอเป็นผืนผ้า เพื่อนำมาเป็นตัวอย่าง และคัดเลือกลวดลายที่ สวยงามและเหมาะสมเป็นลายอัตลักษณ์ของชุมชนต่อไป

